

Witold Wojtowicz

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH PAN

 <https://orcid.org/0000-0002-8278-7948>

***Experimentum virtutis Frydrusza Herburta,
poenitentia Bolesława albo o interpretowaniu utworów
Mikołaja Sępa Szarzyńskiego***

W pracy rozważam interpretację dwóch utworów Mikołaja Sępa Szarzyńskiego: pieśni *V O Frydruszu, który pod Sokalem zabit od Tatarów Roku Pańskiego 1519*¹ oraz *Epitaphium Boleslao Audaci, Regi Poloniae*² – ze szczególnym uwzględnieniem modelu interpretacji zawartego w podręczniku Czesława Hernasa *Barok* (także *Literatura baroku*) (HERNAS, 1976, 1989)³. Teksty interpretuję w kontekście tradycji epickich oraz – drugi z nich – tradycji związanych z Bolesławem Śmiałym (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 379–380), przyglądam się również metodzie porównania omawianych utworów we fragmentach poświęconych im w obu syntezach Hernasa (na temat roli „porównań” w humanistyce zob. JAKÓBCZYK, 1990, s. 146–200).

Mechanizm interpretacji stosowany w podręczniku *Barok* to pośród innych, nieomawianych tu strategii paralelizowanie tekstów na przekór konwencji i gatunkom: „Pieśń o Frydruszu tworzy swą istotą paralelę z *Epitaphium Boleslao Audaci, Regi Poloniae*” (HERNAS, 1976, s. 30). Paralelizowanie nie jest autorską konwencją – odsłania

1 Pieśń Sępa Szarzyńskiego *O Frydruszu, który pod Sokalem zabit od Tatarów Roku Pańskiego 1519* cytuję za: SĘP SZARZYŃSKI, 2001, s. 52–54 (dalej tylko numery wierszy za tym wydaniem). Kontekstem dla tej pieśni (wzorem?) mogła być nie zachowana do dziś дума (zob. ŚLĘK-SZCZERBICKA, 1964, s. 43). Odbija się tu wielowiekowa tradycja epicka: jeśli Gall zapewnia, iż (II 28) w związku z rozgłosem, chwałą Bolesława („longe lateque dilatata”), ułożono piosenkę („in proverbium cantilena componitur”) „Pisces salsos et fetentes aportabant alii”, wykorzystuje mechanizm oralnej tradycji, zapewne „naśladować” ten mechanizm. Gall „wynajdywał” wojom Bolesława kulturę, której nie mieli lub której dysponowali jedynie błędami analogonami (pieśni o wydarzeniach – a takim niewątpliwie jest podbój Kołobrzegu, podgrodzia przez Bolesława – obecne były w germańskim obszarze kulturowym). Pieśń ta (obok innych) staje się „świętym” świadectwem kultury, ma teraz własną tradycję, łacińską, imitującą analogon. Przykład ten obrazuje trwałość ethosu bohaterskiego i form jego uzewnętrznienia pomiędzy XII a XVI w.

2 *Epitaphium...* cytuję za: SĘP SZARZYŃSKI, 2001, s. 82–83 (dalej cytaty za tym wydaniem opatruję jedynie numerami wierszy). Tłumaczenie utworu zostało dokonane przez Ewę Jolantę Głębiicką i zamieszczone w *Objaśnieniach* (dalej: O) na s. 205.

3 W pracy korzystano z wydań *Baroku* Czesława Hernasa w serii *Wielka Historia Literatury Polskiej* (wydania z lat 1976, 1998 i – ostatniego już – z roku 2008 (HERNAS, 1976, 1998, 2008). Porównawczo sięgano do Hernasa *Literatury baroku* (seria *Dzieje Literatury Polskiej*), edycji z roku 1989 (HERNAS, 1989).

„motyw niezwykłej przemiany” „fascynujący młodą sztukę europejskiego baroku” (HERNAS, 1989, s. 26) czy „kolizję osobistego sądu wobec norm przyjętych, ponadjednostkowych” (HERNAS, 1989, s. 28). W *Baroku* Hernasa dostrzec można tendencję do uogólniania i ukazywania „praw” procesów kulturowych wbrew konkretnym konwencji historycznoliterackim, „niepowtarzalności” poszczególnych tekstów: „Epitafium Bolesława Śmiałego: daje przykład konwersji odwróconej, tzn. kiedy dobro przemienia się w zło: król, który umiał znieść ziemskie niepowodzenie, jest przedmiotem podziwu, a człowiek, który stracił panowanie nad postępowaniem własnym wobec powodzenia, staje się przedmiotem żalu i przykładem przemiany prowadzącej do utraty wolności” (HERNAS, 1976, s. 30).

Przemiana Fryderyka Herburta z pieśni *O Frydruszu* nie jest przykładem konwersji, paralelnej do „konwersji odwróconej” Sępowego Bolesława Śmiałego. Utwór przedstawia *exemplum* (wybijające się spośród „tysiąca przykładów” – *O Frydruszu...*, w. 5), bohater jest wzorem „umysłu statecznego i w cnotach gruntownego” (*O Frydruszu...*, w. 1). Wymienione w inicyjalnej strofie pieśni cnoty bohatera można ujmować jako aluzję do Horacjańskiej pieśni *Ad Musas de Augusto* (III 3)⁴, za sprawą incipitu wskazującego na cnoty sprawiedliwości i stałości. Autorzy *Objaśnień* wskazują tu, odmiennie, na aluzję do Horacjańskiego utworu *Ad Dellium* (II 3) (O, s. 171; zob. też SYNDIKUS, 1972, s. 359–264; HORACJUSZ, 1986, s. 160–163). Bohater Sępowego wiersza ukazuje stałość „in rebus arduis” – sam będąc przykładem w tym wymiarze, nie dzieli losu wszystkich śmiertelnych, unieśmiertelniony pamięcią „ludu rycerskiego”:

imię twoje

trwać będzie w ustach ludu rycerskiego.

(*O Frydruszu...* w. 44–45)

Tym samym nawiązanie jest polemiczne: Sęp nie wzywa – jak czyni to Horacy w *Ad Dellium* – do korzystania z radości życia, stałości takiego właśnie nastawienia w perspektywie śmiertelności każdego człowieka dzięki „filozofii życia” (co zawdzięczał rzymski poeta Alkajosowi). Autor *Rytmów* wzywa do heroizmu w obliczu śmierci, a zatem wyraża dążenie do nieśmiertelnej sławy.

W swoich rozważaniach na temat Sępowego określenia Frydrusza mianem „świętym rowny” (*O Frydruszu...*, w. 2), jakim miałby

4 Robili tak Claude BACKVIS (1993, s. 46), wcześniej Tadeusz SINKO (1928, s. XI) oraz Giovanni MAVER (1957, s. 330). Tekst Sępa jednak nie rozwija żadnej z myśli pieśni Horacego dotyczącej potęgi Rzymu, skorelowanej z przeświadczeniem o związku między porządkiem duszy „prawego męża” a porządkiem państwa. Zob. HORACJUSZ FLAKKUS, 1986, s. 222–229; por. też SYNDIKUS, 1973, s. 34–49.

okazać się nosiciel tych cnót Frydrusz, rozważaniach wskazujących, że Sęp odbiera „aureolę niezwykłości” „średniowiecznej zasadzie budowania wzorców postępowania w kategoriach świętości” (HERNAS, 1976, s. 30), Hernas nie bierze pod uwagę wielowiekowej tradycji etycyzacji pojęcia świętości w ramach doktryny sakramentalizmu (zob. np. DĄBRÓWKA, 2001, s. 113 i nast.). Jak zauważył Jan Błoński w swojej książce wydanej po raz pierwszy w roku 1967, Sęp „chce pokazać, że śmierć wojownika jest najwyższą dostępną szlachcicowi formą pobożności...” (BŁOŃSKI, 1996, s. 194). Ten pogląd nie został przez Hernasa przywołany, brak też polemiki z nim: rwie się tradycja badań, sposobu rozumienia tekstu. Akcentowana jest w podręczniku antynomiczność i antyreligijność w odbieraniu „aureoli niezwykłości” (choć Sęp nie stał się w Hernasa *Baroku* z lat 1976–2008 bojownikiem świeckości, humanistycznego rozumienia cnoty). Konsekwentnie jednak twierdzi się, wbrew utworowi sławiącemu znakomite *exemplum* męstwa, że Frydrusz „nie przynosi tą śmiercią pożytku ojczyźnie” (HERNAS, 1976, s. 30), „czytelnik nie wie, czy to istotnie wzór do naśladowania” (HERNAS, 1989, s. 27). Sęp buduje *exemplum* cnót. *Barok* natomiast w swym demaskowaniu, dopuszczaniu „rzeczywistości” do głosu odkrywa wątpliwości Sępa na temat ustanowionego *exemplum*: obecna jest ideologiczna sprzeczność pomiędzy interesem społecznym a świadomością jednostki. Sęp jednak, widząc w Frydruszu przykład, zapewnia: bohater za sprawą przeciwstawienia się fortunie („nieszczęściu”)

sprawił, że sie mniej wstydamy
blizny, prze upór co nieszczęścia mamy.
(O Frydruszu..., w. 7–8)

Heroizm bohaterskiej śmierci Frydrusza jest umniejszony wspólnym „nam” „wstydem” płynącym z porażki („blizny”).

Wydarzenia polityczne, szerzej: wszelkie zjawiska społeczne, winny być postrzegane w perspektywie marksistowskiego literaturoznawstwa jako rezultat konfliktu w istocie sprzecznych z sobą sił społecznych, nade wszystko zaś walki klasowej, wywołanej siłami ekonomicznymi. Trudno oczywiście takie podejście aplikować do literackiego refleksu zmagania polsko-tatarskich XVI wieku, natomiast taki czy inny refleks historii można interpretować jako ciąg sprzeczności wraz z ich rozwiązaniami. Nastawienie na „paradoksalność”, „sprzeczność”, „antynomie” obecne stale w narracji *Baroku* dochodzi do głosu także w przypadku analizy utworu Sępa, jest – w mojej ocenie – „pozostałością” marksistowskiego modelu. Wskazuje na (ukryte) w narracji Hernasa „pozostałości” podejścia analitycznego, obecnego w marksistowskiej praktyce badawczej wczesnych lat pięćdziesiątych. Aspekty takiego podejścia obecne są

w podręczniku w reliktywnej postaci (nie jest to narracja w pełni analogiczna choćby do prac Kazimierza Budzyka z wczesnych lat pięćdziesiątych), niesione w XXI wiek przez autorytet podręcznika akademickiego. Niewyjawione założenia dotyczące rozumienia struktury społecznej, budujące w książce Hernasa znaczący element struktury interpretacyjnej tekstu Sępa, mogły w nieświadomości przez autora sposób oddziaływać na jego interpretację tekstu. Ponadto pozostaje wciąż kluczowy w *Baroku* mit historiograficznego postępu, a zatem odchodzenia od treści sakralnych, ważny element literaturoznawstwa marksistowskiego (zob. HOŁY-ŁUCZAJ, 2012–2013, s. 11–16 – tam literatura przedmiotu w języku polskim). Pozwala on odkryć „mechanizm historii”.

W utworze Sępa podjęty jest stosunkowo rzadko poruszany w literaturze temat emocji przeżywanych przez bohatera bezpośrednio przed chwalebłą śmiercią. Dobrowolna ofiara Frydrusza wzmacnia jego heroizm. „Gniewy ślachtetne” (*O Frydruszu...*, w. 29), które nie są wyrazem *ira*, jednego z siedmiu grzechów głównych, pozwalają bohaterowi podjąć walkę i zginąć („śmierć altruistyczna”). Walka i śmierć w walce jest jednym z oczywistych aspektów uczestnictwa w kulturze feudalnej – Frydrusz musiał być tego świadomy, w sposób zamierzony podjął wyzwanie ethosu wojownika (zob. np. CURTIUS, 1997, s. 175–190; zob. też MACINTYRE, 1996, s. 226–242) w obliczu zagrożenia śmiercią ze strony Tatarów:

choć miejsce wzywa i dusza uczciwa
krwią, ciałem, zbroją sławę kupić chciwa.
(*O Frydruszu...*, w. 19–20)

Tekst ukazuje emocjonalne sprostanie wyzwaniu, jakim dla wojownika, chrześcijańskiego rycerza, była śmierć w walce. Heribert prezentuje swoją postawą krańcową odwagę, przedstawianą jako świadectwo „umysłu statecznego i w cnotach gruntownego” (*O Frydruszu...*, w. 1). Decyzja, wbrew wątpliwościom HERNASA (1989, s. 31), ujawniała właśnie „umysł stateczny”. Przejawem tego „umysłu” (w wymiarze egzystencjalnym) było ukazanie przez Frydrusza gotowości do śmierci: „łaskę wzgardzić jest gotowy” (*O Frydruszu...*, w. 4), wspaniałej zemsty: „nie o ratunek dbając, / ale o pomstę, szkodzi i konając –” (*O Frydruszu...*, w. 35–36). Heros – Frydrusz – pobudzony gniewem, *valde indignatus* („widząc swój lud zбитy, / drugi związany” – *O Frydruszu...*, w. 37–38) – jak można by określić ów stan ducha – atakuje *fero corde* przeważające siły wroga i ponosi chwalebłą śmierć:

tak mężny Frydrusz, gniewy ślachtetnemi
zapalon, z zamku z krzyki rycerskiemi

wypadł i przeszedł zastęp niezliczony,
swą i tatarską prawie krwią zjuszony.

[...]

taki był on mąż [...].

Aż go znamienity

duch ze krwią odbiegł, padł.

(*O Frydruszu...*, w. 29–32, 37–38)

Frydrusz o „sercu niełękliwym” okazał heroiczne *experimentum virtutis* w obliczu pewnej śmierci, którą świadomie wybrał. Wolny od trwogi (nie osacza go żadna *maxima cura*) odrzuca niegodny lęk przed kresem ziemskiego bytu, nazbyt przywiązujący do niegodnego już życia („Bojaźń wyrodna w serce me nie wchodzi, / lecz mogąc pomóc żywiąc, umrzeć szkodzi” – *O Frydruszu...*, w. 17–18)⁵ – strach przed śmiercią w tym heroicznym świecie okrywa bowiem wojownika infamią.

Dla Frydrusza jako bohatera epickiego chęć potwierdzenia własnej tożsamości w walce, w gotowości ofiarowania własnego życia nie oznacza tragicznego końca. Od początku tekstu jesteśmy o tym przekonywani. Nieubłagane przeznaczenie, a zatem w konsekwencji upadek Herburta, nie dotyczy go – mimo złudnych początkowych wyroków fortuny.

Herburt Sępa okazał się znakomitym reżyserem swej własnej heroicznej śmierci, godnej jego i jego rycerskich, już poległych towarzyszy. Błędne odczytanie przywołanych wersów prowadzi jednak Hernasa do następującego wniosku: „Bohater narusza normy społeczne – powinien »pomóc żywiąc«, ale jest to twórcze naruszenie norm, dokonane w obronie niezależności wewnętrznej i prawa do ochrony własnej godności” (HERNAS, 1989, s. 27).

O naruszeniu „norm społecznych” Sęp nie powiadamia czytelnika, buduje bowiem *exemplum* bohaterskiej śmierci – wyraz etyki bohaterskiej (zob. np. MACINTYRE, 1996, s. 226–242), nie zaś „umiaru” (HERNAS, 1989, s. 27). Frydrusz wybiera sławę. Droga ku niej wiedzie przez śmierć wojownika, nie zaś trwanie w życiu (do czego „zachęca” bojaźń), co więcej, „Bojaźń wyrodna w serce me nie wchodzi” (*O Fry-*

5 Odczytanie wersetu przez HERNAS (1976, s. 30, szerzej w: HERNAS, 1989, s. 27) jest mylne, podmiotem nie jest Frydrusz (mimo że rzecz rozgrywa się jako monolog bohatera), a „bojaźń wyrodna” – na co wskazywał w komentarzu Janusz S. GRUCHAŁA (1997, s. 91). Por. też uwagi Jana BŁOŃSKIEGO (1996, s. 120). Inwersja, odmiennie niż twierdzi Błoński, ma wymusić na czytelniku zaangażowanie w akt lektury dzięki demonstrowaniu jego trudności i prowadzić do jednoznaczności odczytania. Inaczej twierdzi Czesław Hernas, wielokrotnie przekonujący, że Sęp „nie przekazuje żadnej konstatacji”, „pragnie jedynie rozniecać niepokój myśli” (HERNAS, 1989, s. 26).

druszu..., w. 17). Nie dostrzegamy w istocie żadnej decyzji i żadnego wyboru – system wartości Frydrusza jest oczywisty (dla nas, czytelników Sępa, i dla niego samego), w pełni zinternalizowany, tak jak oczywista jest „automatyczna” decyzja Frydrusza:

To rzekszy [...]
leci przez ciała, dając im upadki
(O Frydruszu..., w. 25-28)

Uznaje on pewne wzorce wartości i normy postępowania, stosuje je do własnych działań w sytuacjach, które temu odpowiadają, a taką była potyczka pod Sokalem („jeszcze trwa ten targ” – O Frydruszu..., w. 21). Stara się działać tak, jak wymagają tego normy wojownika. Normy te są dane bohaterowi wprost – świadczy o tym szybkość, z jaką Frydrusz potrafił poddać ocenie swoją sytuację, a następnie podjąć adekwatne działania, by móc zakończyć życie ziemskie bohaterską śmiercią: „Frydrusz przestał się wahać. Nagle ujrzał jasno, co powinien uczynić” (BACKVIS, 1993, s. 48)⁶. Musiał wziąć udział w targu (to ironiczne określenie krwawej i przegranej potyczki), w dziele fortuny, by odrzucić – pod „przymusem” w pełni uewnętrznionego ethosu jego klasy społecznej – jedynie „myślną” alternatywę targu⁷. Ukazanie (w istocie) pozornego – choć prawdopodobnego dla odbiorcy – wahania rycerza za pomocą ironicznego odwołania do targu (termin ten jest szeroko analizowany przez BACKVISA, 1993, s. 50 i nast.) jest zabiegiem retorycznym ukazującym kunszt Sępa poprzez wprowadzenie momentu opóźnienia w samej narracji. Mamy tu zatem porządek *ordo artificialis* (zob. SCHNEIDER, 2013, s. 155-186)⁸, z trzystrofową przemową Frydrusza (O Frydruszu..., w. 12-24). Herburt – na co wskazywał Claude Backvis – nie będzie w zgodzie z ethosem wojownika się **targował**, własną śmiercią zaprzeczy targowi, możliwości jakiegokolwiek „kupczenia” własnym życiem i życiem poległych towarzyszy.

Nobilitate mori Frydrusza ocali *memoria* wspólnoty, sława jego, „imię twoje // trwać będzie w ustach ludu rycerskiego” (O Frydruszu..., w. 44-45). *Memoria* wspólnoty, zachowująca pamięć tak wielkiego męstwa, pozwala uobecnić Frydrusza, by mógł on dla współczesnych wypowiedzieć słowa:

6 W sporze: Sinko (myśli zawarte we Wstępie Sinko do edycji poezji Sępa z roku 1928 – SINKO, 1928) versus BACKVIS (1993) – rację ma, naszym zdaniem, Backvis: Frydrusz nie przeżywa „rozterki”, stąd „pomniejszająca co niezdecydowana egzegeza” Sinko nie będzie trafna (BACKVIS, 1993, s. 48).

7 Jasno wyłożył ten problem Backvis w przywołanym studium (BACKVIS, 1993, s. 50 i nast.). Zob. też skrótkowe rozważania w: BACKVIS, 2003, s. 334.

8 O przeciwstawieniu Sępowego języka poetyckiego mowie potocznej zob. np. BŁOŃSKI, 1996, s. 101 i nast.

I rzecze człowiek serca wspaniałego:
„Z lepszym ojczyzny szczęściem, wieczny Panie,
racz mi naznaczyć tak prędkie skonanie”.
(*O Frydruszu...*, w. 46–48)

Sęp nie stosuje, co charakterystyczne dla sposobu ujmowania bohaterskiej śmierci, możliwych paralel pomiędzy samoofiarowaniem się Frydrusza i ofiarą Jezusa⁹. Herburta ofiarowuje swą śmierć w pewnym sensie za swój „lud”: tatarskich brańców i poległych, chrześcijańskich wojowników („widząc swój lud zбитy, / drugi związany” – *O Frydruszu...*, w. 37–38). Myśl taką Sęp co najwyżej ewokuje (analogicznie do nawiązań horacjańskich), natomiast w żaden sposób jej nie rozwija. Nie podejmuje także toposu „moriamur cum eo” – śmierć herosa jest samotna, Frydruszowi nie towarzyszy żaden ocalały rycerz z jego zastępu¹⁰.

Utwór Sępa Szarzyńskiego *O Frydruszu, który pod Sokalem zabit od Tatarów* dowodzi ciągłości i trwałości kultury rycerskiej, co wyraża jej odporność na zmiany polityczne, gospodarcze, społeczne, etyczne (w przypadku Rzeczypospolitej szlacheckiej oznacza zatem trwałość sarmatyzmu, co szeroko podnosili niektórzy badacze zajmujący się XVIII wiekiem) (zob. też SCAGLIONE, 1991).

Autor *Epitaphium Boleslao Audaci, Regi Poloniae* paralelnego, według Hernasa, do pieśni o Frydruszu nie podejmuje tradycyjnego wątku szczodrośliwości Bolesława Śmiałego. Nie porusza także kwestii Długoszewego rozwinięcia (w *Rocznikach*, zwłaszcza w jego *Żywocie św. Stanisława*) zagadnienia „węgierskiej” śmierci władcy; wedle zapisu w *Rocznikach* brak pochówku króla rozszarpanego przez dzikie psy bestie stanowił odwet za wcześniejsze zbezczeszczenie zwłok św. Stanisława przez polskiego króla) (DŁUGOSZ, 2009, s. 172 [rok 1081]; zob. BANASZKIEWICZ, 1981, s. 366–367)¹¹.

Epitafium odrzuca wątek wprowadzony jeszcze przez Wincen-tego Kadłubka, a zwłaszcza Wincen-tego z Kielczy, króla – w konsekwencji niepielegnowania cnót – jako zbrodniczego tyrana (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 357). W nagrobku zatem, wbrew temu, co pisał

9 Przykładowo, autor *Carmen Mauri* zadbał o rozbudowane paralele pomiędzy cierpieniem Piotra Włostowica a pasją Jezusa z Nazaretu (zob. GANSZYŃCIEC, 1952, s. 94–95). O oddziaływaniu wyobrażeń duchownych na twórczość epicką zob. np. FLORI, 1999, s. 129 i nast.

10 Uwagi oparto na studium Wolfganga HAUBRICHSA (2003, s. 70–97). Poświadczą ono, że wzory heroicznej śmierci oddziaływały nieprzerwanie także we wczesnej nowożytności (HAUBRICHS, 2003, s. 97). Jedną z ostatnich interpretacji wiersza zob. TOMICKI, 2003, s. 67 i nast.; wcześniej BACKVIS, 1993; BŁOŃSKI, 1996, s. 193–195.

11 Szczegół ten powtórzy Kallimach: „Exul a regno fugit, impiaeque / Percitus mentis furia, per altas / Cursitat silvas, canibusque tandem / Se dedit escam” (CALIMACHUS, ca 1521, k. A4r). Analiza konfliktu pomiędzy Stanisławem a Bolesławem zob. studium Tadeusza GRUDZIŃSKIEGO (1982).

Kadłubek, a zwłaszcza Wincenty z Kielczy, nie oskarża się Bolesława o śmiertelny grzech pychy (*superbia*), w konsekwencji tejsze – o grzech rozwiązłości (*luxuria*), czyli – można tu wskazać twórcze podjęcie rozważań przez Wincentego z Kielczy, a także w *Kronice polsko-śląskiej* oraz *Kronice wielkopolskiej* (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 359) – sodomii, o której świadczy fakt, iż towarzyszką życia króla była kłacz (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 357 i nast.). Uciskający poddanych tyran to u Wincentego z Kielczy także wyuzdany seksualnie rozpustnik¹². W *Epitaphium...* Sępa nie rozwinięto również kwestii skandalizujących aspektów królewskiej biografii, znaczących w *Rocznikach* Jana DŁUGOSZA (2009, s. 142–145 [1076], 149–151 [1077], 153–155 [1078]; zob. BANASZKIEWICZ, 1981, s. 364). Formy podawania wiadomości o licznych ekscesach, sodomii Bolesława są świadectwem dopasowywania treści przekazu do rodzaju utworu zawierającego te treści (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 360). Przykładowo, u schyłku XV stulecia Kallimach wprost mówił, że Bolesław „żył jak zwierzę” („vitam / Ducere brutam”) (CALIMACHUS, ca 1521, k. A3v), czego świadectwem miał być romans króla z kłaczą (CALIMACHUS, ca 1521, k. A3v; zob. BANASZKIEWICZ, 1981, s. 361)¹³. Ten aspekt historiograficznej tradycji o Bolesławie, „obdarzanego grzechem” pychy i rozwiązłości, którego barwne realizacje w życiu władcy notowano w kolejnych tekstach tradycji o Bolesławie, ginie w utworach Sępa. Widać zatem twórczo rozwiniętą przez Sępa „troskę o to, by morderca zachował w swym upadku dozę ludzkiej godności i moralności” (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 368)¹⁴, obecną w szesnastowiecznych modyfikacjach średniowiecznych tradycji, wspartych na piętnastowiecznej wiedzy o penitencji króla.

Źródłem podjętej przez Sępa późnej tradycji o Bolesławie jako pokutniku jest informacja pochodząca z późnośredniowiecznego *Rocznika świętokrzyskiego nowego* (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 369 i nast.): bezpośrednio po zabójstwie św. Stanisława zjednoczeni „nobiles terre” chcieli władcę pochwyć; tenże jednak, obawiając się utraty życia, zbiegł na Węgry („periculum mortis timens fugam dedit ad Hungariam” – MPH, T. 3, s. 67). Sęp w swym epitafium podejmuje wyobrażenia Macieja Miechowity oraz Marcina Kromera poprzez wprowadzenie nowoczesnego wątku obecnego u tych autorów – pokuty Bolesława (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 367 i nast.). Rozwijają

12 Relacja Mistrza Wincentego dotycząca rządów Bolesława Śmiałego i jego politycznej katastrofy pozostawała do czasów Długosza „miarodajna” dla kolejnych autorów w zakresie przedstawiania okoliczności konfliktu z biskupem Stanisławem – zob. BANASZKIEWICZ, 1981, s. 354.

13 Thomas Walter wskazuje, że seks ze zwierzętami jest wręcz topicznym zarzutem wobec przeciwnika politycznego (WALTER, 1998, s. 272).

14 Zofia Głombiowska pisze wręcz o „wyraźnym urzeczzeniu postacią króla” (GŁOMBIOWSKA, 1995, s. 112).

oni przemyślenia podjęte przez Długosza: „[Bolesław – W.W.] zdał sobie sprawę z ogromu zbrodni dokonanej przez siebie, zwłaszcza że odczuwał dotkliwie wzrastającą z każdym dniem pogardę u własnych rycerzy i potępienie ze strony obcych, które były powszechnie znane” (DŁUGOSZ, 2009, s. 169 [rok 1080]). Konsekwentnie zatem rozwijana była w Długoszej narracji perspektywa *moniage* – aktu pokuty Bolesława: „głównie jednak w klasztorze Wiltina [...] w ścisłej pokucie, oddając się niskim postugom kuchennym, ukrył przed wszystkimi swój stan i pochodzenie i w worku pokutnym usiłował zgładzić zbrodnię, której dopuścił się na świętym Bożym, Stanisławie” (DŁUGOSZ, 2009, s. 172 [rok 1081]). Nowym elementem tej tradycji jest w utworze Sępa uniknięcie wojny domowej. Przypuszczam, że Sęp rozwija ujęcie tematu przez – wzorującego się na Długoszu – Marcina Kromera („Conspirarunt deinde in necem eius nobiles et proceres nonnulli: qua conspiratione detecta, veritus ne ad plures etiam ea pertineret, in Ungariam cum filio Miescone et cum paucis comitibus sui fugit”) – także w tłumaczeniu Mikołaja Błażewskiego (KROMER, 1611, s. 82) oraz w „epitome” Jana HERBURTA (1571, s. 44). Skoro sprzeciw wobec polityki władcy był powszechny, a spiszek (spiski) zawiązany (zawiazane) na jego życie zyskiwał (zyskiwały) szerokie poparcie, władca – jak domyśla się już Sęp – za sprawą politycznego rozsądku (poskromienia gniewu) nie ryzykował wybuchu wojny domowej. Kromer przekształca podobne uwagi zawarte w tekście Miechowity (korzystającego tu z relacji Długosza), z tym że kładzie nacisk na uznanie przez Bolesława własnego grzechu w kontekście spisku: „tunc enim cor eius culpa redarguente concidit” (KROMER, 1611, s. 50)¹⁵.

Sęp w swoim *Epitaphium...* w zgodzie z tradycjami widzi w kolejach losu Bolesława skutek zabójstwa św. Stanisława – jeśliby ono nie nastąpiło, nie spoczywałby ten wielki władca na obczyźnie; Sęp wskazuje na „zapadłe bagna Villach” (O, s. 205; „Vilaci ingloria stagna” – *Epitaphium...*, w. 22)¹⁶. Villach w Karyntii jako miejsce spoczynku Bolesława (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 375)¹⁷ wprowadzone zostało do tradycji w piętnastowiecznej redakcji *Pocztu królów polskich* (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 372). Tradycja wiążąca miejsce spoczynku z Villach utrzymuje się, jak zauważa Jacek BANASZKIEWICZ (1981, s. 378), co najmniej do połowy XVI stulecia. Wedle drugiego nurtu

15 Kanon historii narodowej tworzą w XVI w. Marcin Bielski i właśnie Marcin Kromer (BÖMELBURG, 2011, s. 172 i nast.).

16 Sępa znajomość „z autopsji” grobu króla w Osjaku pozostaje wyłącznie domysłem – por. np. GRUCHAŁA, 1997, s. 7.

17 Miejsce pochówku Bolesława to także, wyjątkowo, opactwo premonstratensów w Wilten (w pobliżu Innsbrucka) w *Rocznikach DŁUGOSZA* (2009, s. 172 [rok 1081]) (zob. też BANASZKIEWICZ, 1981, s. 373), podobnie jak u zależnego odeń Benedykta z Poznania (zob. KRZYWIAK, 1991, s. 104).

jako miejsce spoczynku władcy wskazuje się klasztor w Osjaku. Nurt ten zaczyna dominować w drugiej połowie wieku: w „latach pięćdziesiątych XVI stulecia kardynał Hozjusz i jego sekretarz Walenty Kuczborski odkrywają tutaj grób Bolesława Śmiałego, kładąc wreszcie kres wędrownym i »znikaniu« królewskiego grobowca” (BANASZKIEWICZ, 1981, s. 378), o czym informował Marcin Kromer (CROMERUS, 1589, s. 62; zob. BANASZKIEWICZ, 1981, s. 379). Bartosz Paprocki w swych *Herbach...* (PAPROCKI, zebrał i wyd., 1584) wskazuje już pewnie na miejsce pokuty Bolesława w Osjaku, co ma potwierdzenie w świadectwie Kromera. W samym epitafium Sępa (wbrew podawanym przez Hernasa, przychylającego się do osjackiej tradycji, lokalizacjom) brak jednak precyzyjnych (poza symboliczną bagiennością Villach) wskazań lokalizacji grobu Bolesława. Lokalizacja grobu władcy nie jest już „Kromerowa”. Paprocki wskazuje entuzjastycznie na Osjak; Sęp, odmiennie, na „bagna Villach”. Epitafium Sępa opiera się zatem na wcześniejszym wariantcie piętnastowiecznych tradycji pochówku Bolesława.

W ojczyźnie król nazbyt zaufał losowi, co poprowadziło go do wzgardzenia prawami ojczyznymi („*patrias contemere leges*” – *Epitaphium...*, w. 20) oraz strasznej zbrodni na – niewymienionym z imienia – św. Stanisławie („*dirum sacrato sanguine ferrum / imbuere*” – *Epitaphium...*, w. 21–22; „zbroczenie zabójczego żelaza świętą krwią” – O, s. 205). Napominany przez biskupa Bolesław już wtedy winien zademonstrować pokorę; okazał ją późno i na obczyźnie. Sęp w swym krótkim tekście przesuwa odpowiedzialność: zamiast szukać przyczyny postępków władcy w dwóch grzechach głównych (*superbia*, nieobecna *luxuria*), widzi ją w fortunie¹⁸, gdyż to z jej wskazań Bolesław nie wyciągnął stosownych nauk. Rozważania o fortunie w odniesieniu do losów Bolesława mógł Sęp przejąć, zdaniem Zofii Głombiowskiej, za Kromerem (GŁOMBIOWSKA, 1995, s. 114–116): „*Fuerat autem futurus hic rex clarissimus et felicissimus, si fortunam perpetuo coeptis suis adspirantem ferre didicisset. Verum secundis rebus elatus et insolens, animo suo minus quam oportuit moderatus est*” (KROMER, 1589, s. 62) („Byłby ten król najślawniejszy i najbardziej szczęśliwy, gdyby nauczył się znosić fortunę, ustawicznie sprzyjającą mu w jego poczynaniach. Jednakże za sprawą sprzyjających mu okoliczności stał się wyniosły a zarazem zuchwały, miarkował swą pychę mniej aniżeli powinien” – tłum. W.W.). Także tu wskazuje się na niezdolność władcy do wyciągania wniosków z nauk fortuny (o jej stałej zmienności, łudzącej zmienną pomyślnością), gdy sprzyjała ona władcy.

Sęp chwali wielkiego króla Bolesława za, jak wskazuje kontekst utworu, niedoprowadzenie do wojny domowej („*quod faci-*

18 O pojęciu fortuny zob. przykładowo w: MÜLLER, 2005, s. 144–168.

lis patriae iusto superumque furori / cessisti renuens execranda arma movere”¹⁹ – *Epitaphium...*, w. 16–17; „łatwo ustąpiłeś ojczyźnie i słusznemu gniewowi starszyzny oraz zrezygnowałeś z wszczynania przekłętej wojny” – O, s. 205). O akcentowanym przez Sępa niebezpieczeństwie wybuchu wojny domowej nie ma mowy w *Rocznikach* Jana Długosza (zauważa to GŁOMBIOWSKA, 1995, s. 112)²⁰. Autor *Epitaphium...* podkreśla rozsądek polityczny upadłego władcy – jest to zapewne *proprium* Sępa (zauważyła to GŁOMBIOWSKA, 1995, s. 112), wniesione do tradycji „czarnej i białej” legendy Bolesława Szczodrego. Rozsądek polityczny nie poprowadził jednak króla do *bellum civile*; co więcej, za sprawą gradacji sam rozsądek polityczny wydaje się ważniejszy niż triumfy wojenne Bolesława nad Germanią, Prusami, Rusią Kijowską, Węgrami czy Czechami (*Epitaphium...*, w. 7–14). Sformułowanie to parafraza myśli obecnej w tekście Kromera: „Et sane libidini et iracundiae moderari longe est cum difficilius, tum praeclarius, quam gentibus et nationibus quamvis feris atque barbaris, imperare” (CROMERIUS, 1589, s. 62) („I rzeczywiście i dalece trudniej, i bardziej wzniośle jest poskramiać pożądanie i gniew niż panować nad narodami dzikimi i barbarzyńskim” – tłum. – W.W.)²¹.

Prowadzona przez Sępa interpretacja postawy Bolesława jest z ducha Boecjańska. W ten sposób autor *Rytmów* reinterpretuje Kromerową tradycję „białej legendy” Bolesława. Czynem zgodnym z fortuną byłoby doprowadzenie do upadku państwa – tego jednak Bolesław nie uczynił, nie wszczął wojny domowej²². Nie stał się on

19 Frazy „arma movere” użył też w swej *Konsolacji* Boecjusz (5 metrum z II księgi) (BOETHIUS, 1934, s. 36, w. 19–22), w tłumaczeniu: „Bo czemu ktoś w napadzie wrogości miałby pierwszy wyciągnąć broń, / kiedy wiedział, że złem jest ran zadawanie, / a za przelaną krew nie ma nagrody?” (BOECJUSZ, 2006, s. 52). Jeśli aluzja Boecjańska, słaba, jest czytelna, to stanowi świadectwo dalszej „etycyzacji” Bolesława Śmiałego i jego „białej legendy”. O zależnościach utworów Sępa od *Konsolacji* Boecjusza zob. WOJTCWICZ (2019, s. 47 i nast.) oraz rozważania w dalszej części tekstu.

20 Kwerenda w historiopisarstwie z epoki nie ujawnia odmiennego autorstwa tego przeświadczenia – por. Maciej z Miechowa: *Cronica Polonorum* (1521); Marcin Bielski: *Kronika wszystkiego świata* (1551), *Kronika polska* (1597); Maciej Strykowski: *Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi* (1582); Gwagnin: *Sarmatiae Europae descriptio* (1578); Bartosz Paprocki: *Gniazdo cnoty* (1578), *Herby rycerstwa polskiego* (1584), *Ogród królewski* (1599); Stanisław Sarnicki: *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Litanorum* (1587); Krzysztof Warszawicki: *Reges, sancti, bellatores, scriptores Poloni* (Rzym 1601); Teodor Zawacki: *Catalogus ducum atque regum Polonorum* (1609).

21 Autorzy *Objaśnień* dostrzegają w tym aspekcie przejaw wielkości władcy polegający na „panowaniu nad własnymi emocjami” – zob. O, s. 206.

22 Por. u Boecjusza księga II, proza 2: „Quid tragoediarum clamor aliud deflet nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem” (BOETHIUS, 1934, s. 24) / „Cóż innego oplakuje się w tragedii, jak nie to, że Fortuna ślepo niszczy szczęśliwe królestwa?” (BOECJUSZ, 2006, s. 44).

ślepy narzędziem w rękach fortuny – co więcej, zdołał się jej przeciwstawić, o czym świadczy niepodjęcie przez króla wojny domowej, jego ucieczka i pokuta. Ten postępek jest więcej wart niż triumfy wojenne władcy. Natomiast samo cierpienie Bolesława jest karą za jego błędne mniemania dotyczące szczęścia (por. Boecjusza księga 2, proza 4 – BOECJUSZ, 2006, s. 47–49) – tak kwestię kary króla chce widzieć Sęp w swoim epitafium. Tym samym Bolesław czerpie wiedzę o zmiennej fortunie ze swej pokuty²³. Właściwe zrozumienie intencji Sępa polega na uchwyceniu jej w kontekście takich rozważań Boecjusza, jak te w 8. prozie II księgi. To właśnie dlatego, jak zauważa Głombiowska, „utwór jest pełen podziwu, zachwytu, współczucia i żalu” (GŁOMBIOWSKA, 1995, s. 111). Podziw wzbudza przeciwstawienie się fortunie (nierozpętanie wojny domowej), która z kolei pozwoliła poznać Bolesławowi nietrwałość pomyślności. Bolesław nie zaznał „złej” fortuny podczas swojego panowania wypełnionego pasmem sukcesów (zwycięskie wojny z Germanią, Prusami, Rusią Kijowską, Węgrami czy Czechami – *Epitaphium...*, w. 7–14), ujawniającego *vitia* władcy. Za sprawą niepomysłnej fortuny (i dopiero wtedy!) Bolesław, pokutując, pokonuje swe *vitia*, wkracza na drogę szlachetnej cnoty. Fortuna dla Bolesława jest karą, ale też „próbą” i „naprawą”²⁴. Wygnaniec, jak głosi epitafium, mógłby spocząć w ojczyźnie, pochowany „operoso marmore” (*Epitaphium...*, w. 24). Jest to w pełni uzasadnione w kontekście wielkiej duchowej przemiany wielkiego władcy; jak pisze Głombiowska: „Dobrowolne opuszczenie kraju, znoszenie wygnania i ubóstwa to nowe dowody wielkości króla” (GŁOMBIOWSKA, 1996, s. 115).

Termin „konwersja odwrócona” w rozważaniach Hernasa nie opisuje epigramu Sępa. Nie odnosi się także do wieloaspektowej tra-

23 Por. u Boecjusza księga II, proza 8: „Etenim plus hominibus reor adversam quam prosperam prodesse fortunam. Illa enim semper specie felicitatis cum videtur blanda, mentitur; haec semper vera est, cum se instabilem mutatione demonstrat. Illa fallit, haec instruit, illa mendacium specie bonorum mentes fruentium ligat, haec cognitione fragilis felicitatis absoluit” (BOETHIUS, 1934, s. 43–44) / „Uważam bowiem, że nieżyczliwa Fortuna jest dla ludzi lepsza niż życzliwa. Życzliwa zawsze, gdy wydaje się, że się uśmiecha, zwodzi pozorem szczęścia, a nieżyczliwa, gdy pokazuje swoją ustawiczną zmienność, zawsze jest prawdziwa. Pierwsza gubi, druga uczy. Życzliwa przywiązuje umysły do dóbr pozornych, a nieżyczliwa uwalnia je dając im poznanie nietrwałego szczęścia” (BOECJUSZ, 2006, s. 58).

24 Por. u Boecjusza księga IV, proza 7: „Sed haec eorum est qui vel in virtute positi contra aspera bellum gerunt, vel a vitiiis declinantes virtutis iter arripiunt. [...] In vestra enim situm manu qualem vobis fortunam formare malitis; omnis enim quae videtur aspera nisi aut exercet aut corrigit punit” (BOETHIUS, 1934, s. 104–105) / „A Fortuny tej doświadczają ludzie, którzy albo żyją szlachetnie i walczą z przeciwnościami, albo, którzy pokonali wady i weszli na drogę szlachetnej cnoty. [...] W waszych rękach jest, jaką uformujecie sobie wybraną Fortunę. Bo każda, która wydaje się okrutna, jest karą, chyba że jest dla was próbą albo naprawą” (BOECJUSZ, 2006, s. 110–111).

dycji, którą mógł znać i którą (twórczo) podejmował poeta. Bolesław Śmiały w istocie okazuje heroizm – jest to jednak heroizm pokuty (w akcie *moniage*); postać Bolesława jest reinterpretowana przez Sępa w duchu boecjańskim. Stąd też, jak sądzę, nacisk w *Epitaphium...* na fakt, że król nie wywołał wojny domowej: co oznacza zwrot w jego stosunku do fortuny, ale także zwrot w stosunku do ujawnionych przez fortunę *vitia* władcy. Dalszy ciąg jego życia to chwalebne przewyciężenie tychże wad. Bolesław Sępa jest w pewnym sensie ukoronowaniem „białej legendy” Bolesława.

Analizowane tu dwa utwory Sępa Szarzyńskiego opowiadają o różnych relacjach w stosunku do fortuny, tylko dzięki temu mamy *iunctim*, które jednak nie uzasadnia analizy Hernasa. Procedura porównywania, wykazywania analogii między oboma utworami nie wspiera się na tych relacjach, samo podobieństwo tekstów okazuje się iluzoryczne. Heros Frydrusz przeciwstawił się (pozornie) pomyślnemu szczęściu; Bolesława pomyślna fortuna pchnęła do błędu, zła, które naprawił swą pokutą pośród bagien Villach (i odstąpieniem od wszczynania wojny domowej, co stało się w reinterpretacji Sępa prawdziwym przeciwstawieniem się fortunie).

Twórczość artystyczna służy artykułowaniu bieżących problemów literackich, kulturowych czy społecznych, nie jest filologiczną rekonstrukcją znaczenia tekstu w jego „macierzystych” kontekstach. Adaptacje i przekształcenia nie są przykładem błędnej recepcji czy rozumienia tematu (choć oczywiście mogą nimi być). Nie wolno zapominać, że autor jako odbiorca jest twórcą; pewne wyobrażenia są materiałem dla jego aktywności, tak dzieje się także w przypadku pisarstwa naukowego, korzystającego w bardzo różny sposób z postaci Sępa. Znaczenie starszych tradycji w twórczości tak wydawałoby się „prześwietlonego” poety jak Sęp Szarzyński jest istotne. Podobnie jak rola konwencji i gatunków w przesłaniu poezji w kontekście rozważań obecnych w literaturze przedmiotu. Analizowana tu Hernasa propozycja interpretacji utworów Sępa (z racji jej zamieszczenia w podręczniku akademickim, a zatem szerokiego oddziaływania) była swego rodzaju nowatorską próbą zrozumienia zmian w systemach społecznych, literackich czy kulturowych w ramach ich wewnętrznej dynamiki. Nie daje się jednak utrzymać.

Bibliografia

BACKVIS, Claude, 1993: „Targ”, który Frydrusz odrzucił. Przeł. Maria DRAMIŃSKA-JOCZOWA. W: Claude BACKVIS: *Renesans i barok w Polsce. Studia o kulturze*. Wybór i oprac. Hanna DZIECHCIŃSKA, Ewa J. GŁĘBIĆKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- BACKVIS, Claude, 2003: *Panorama poezji polskiej okresu baroku*. Red. naukowa Alina NOWICKA-JEŻOWA, Roman KRZYWY. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Optima JG.
- BANASZKIEWICZ Jacek, 1981: *Czarna i biała legenda Bolesława Śmiałego*. „Kwartalnik Historyczny” 1981, z. 2.
- BŁOŃSKI Jan, 1996: *Mikołaj Sęp- Szarzyński a początki polskiego baroku*. Wyd. 2. uzup. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- BOECJUSZ, 2006: *O pocieszeniu, jakie daje filozofia*. Przeł. i oprac. Gabriela KURYLEWICZ, Mikołaj ANTczAK. Kęty: Wydawnictwo Marek Derewiecki.
- BOETHIUS, 1934: *Philosophiae consolationis libros quinque*. Rudolphi PEIPERI atque Georgii SCHEPSSII copiis et August ENGELBRECHTII studiis usus ad fidem codicum recensuit Guilelmus WEINBERGER. [Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum 67]. Vindobonae-Lipsiae: Hoelder-Pichler-Tempsky A.G.-Akademische Verlagsgesellschaft M.B.H.
- BÖMELBURG Hans-Jürgen, 2011: *Polska myśl historyczna a humanistyczna historia narodowa (1500–1700)*. Przeł. Zdzisław OWCZAREK. Wprowadzenie Andreas LAWATY. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- CALLIMACHUS Philippus, ca 1521: *Carmen sapphicum in vitam sancti Stanislai episcopi cracoviensis*. Kraków: Jan Haller. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Sygn. XVI.Qu.2542. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa. [Online:] <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/5026/edition/4804?language=pl> [15.11.2019].
- CROMERUS Martin, 1589: *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Colonia Agrippina: officina Birckmannica. PAN. Biblioteka Kórnicka. Sygn. Cim.F.4249. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa. [Online:] <https://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/9041/edition/8186?language=pl> [15.11.2019]
- CURTIUS Ernst Robert, 1997: *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*. Tłum. i oprac. Andrzej BOROWSKI. Kraków: Universitas.
- DĄBRÓWKA Andrzej, 2001: *Teatr i sacrum w średniowieczu*. Wrocław: Funna.
- DŁUGOSZ Jan, 2009: *Roczniki, czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego*. [Przeł. Julia MRUKÓWNA]. Ks. 3–4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- FLORI Jean, 1999: *Rycerstwo w średniowiecznej Francji*. Tłum. Agnieszka KURYŚ. Warszawa: Volumen-Mado.
- GANSZYNIEC Ryszard, 1952: „Tragedia Petri Comititis”. „Pamiętnik Literacki” 1952, z. 1–2.
- GŁOBIOWSKA Zofia, 1995: *Łacińskie utwory Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*. W: *Łacińska poezja w dawnej Polsce*. Red. Teresa MICHAŁOWSKA. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich PAN.

- GRUCHAŁA Janusz S., 1997: *Wstęp*. W: Mikołaj SĘP SZARZYŃSKI: *Poezje*. Wstęp i oprac. Janusz S. GRUCHAŁA. Kraków: Universitas.
- GRUDZIŃSKI Tadeusz, 1982: *Bolesław Śmiały-Szczodry i biskup Stanisław: dzieje konfliktu*. Warszawa: Interpress.
- [GRZEŚKOWIAK Radosław, KARPIŃSKI Adam, MROWCEWICZ Krzysztof], 2001: *Objaśnienia*. W: Mikołaj SĘP SZARZYŃSKI: *Poezje zebrane*. Wyd. Radosław GRZEŚKOWIAK, Adam KARPIŃSKI, przy współpr. Krzysztofa MROWCEWICZA. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN-Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria” (skrót: O).
- HAUBRICHS Walter, 2003: *Emotionen vor dem Tode und ihre Ritualisierung*. In: *Codierungen von Emotionen im Mittelalter. Emotions and Sensibilities in the Middle Ages*. Hrsg. C. Stephen JAEGER, Ingrid KASTEN. Berlin New-York: De Gruyter.
- HERBURT Jan, 1571: *Chronica [...]*. Basileae: ex officina Oporiniana. Muzeum Narodowe w Krakowie; Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego. Sygn. MNK VIII-XVI.374. Małopolska Biblioteka Cyfrowa. [Online:] <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=83291&from=publication> [13.12.2019].
- HERNAS Czesław, 1976: *Barok*. Wyd. 2. il. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- HERNAS Czesław, 1989: *Literatura baroku*. Wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- HERNAS Czesław, 1998: *Barok*. Wyd. 6. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- HERNAS Czesław, 2008: *Barok*. Wyd. 8 - 2 dodr. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- HOŁY-ŁUCZAJ Magdalena, 2012-2013: *Czy „zwrot polityczny” to „zwrot marksistowski”? Projekt „Krytyki Politycznej” a marksistowska tradycja literaturoznawcza*. „Literaturoznawstwo”, nr 6-7.
- HORACJUSZ FLAKKUS Kwintus, 1986: *Dzieła wszystkie*. T. 1: *Ody i epody*. Tekst łac. do druku przygot., wyboru przekł. dokonał, przedm., życiorysem poety, wersyfikacją i koment. opatrzył Oktawiusz JUREWICZ. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- JAKÓBCZYK Stanisław, 1990: *Porównywanie. (O procedurach naukowych filologii)*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- KROMER Marcin, 1611: *O sprawach, dziejach i wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX*. Przez Marcina BŁAZOWSKIEGO [...] na Polski ięzyk przetłumaczone, przydatkami [...] utwierdzone i własnym kosztem [...] na świat podane. W Krakowie: W drukarni Mikołaja Loba. Biblioteka Narodowa. Sygn. SD W.3.722. Polona. [Online:] <https://polona.pl/item/marcina-kromera-biskvpa-war-mienskiego-o-sprawach-dzieiach-y-wszystkich-inszych,ODI4NjE5MjM/4/#info:metadata> [12.12.2019].
- KRZYWIAK Lech, 1991: *Benedykt z Poznania: śląski miłośnik historii z początku XVI wieku*. „Roczniki Historyczne”.

- MACIEJ Z MIECHOWA, 1521: *Chronica Polonorum*. Kraków: Hieronim Wietor. Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie. Sygn. Cim.F.1070. Armarium. Dominikańska Biblioteka Cyfrowa. [Online:] <http://bc.dominikanie.pl/dlibra/docm etadata?id=171&from=pubstats> [10.12.2019].
- MACINTYRE Alisdair, 1996: *Dziedzictwo cnoty. Studium z teorii moralności*. Przeł., wstępem i przypisami opatrzył Adam CHMIELEWSKI. Przeł. przez J. Jacka HOŁÓWKA. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MAVER Giovanni, 1957: *Rozważania nad poezją Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*. „Pamiętnik Literacki”, z. 2.
- MÜLLER Jan-Dirk, 2005: *Fortuna*. In: *Mythen Europas. Schlüsselfiguren der Imagination*. Bd. 3: *Zwischen Mittelalter und Neuzeit*. Hrsg. Almut SCHNEIDER, Michael NEUMANN. Regensburg: WBG.
- PAPROCKI Bartosz, zebrał i wyd., 1584: *Herby Rycerstwa [!] Polskiego. Na pięcioro ksiąg rozdzielone*. W Krakowie: W Drukarni Macieja Garwolczyka (za staraniem własnym y nakładem Autora tych Ksiąg). Biblioteka Narodowa. Sygn. SD XVI.F.92 / SD XVI.F.1050 / SD XVI.F.465. Polona. [Online] <https://polona.pl/item/herby-rycerstwa-polskiego-na-piecioro-xiag-rozdzielone,MTA5ODgxMzgw/3/#info:metadata/> [10.12.2019]
- SCAGLIONE Aldo, 1991: *Knights at Court. Courtliness, Chivalry and Courtesy from Ottonian Germany to Italian Renaissance*. Berkeley: University of California Press.
- SCHNEIDER Christopher, 2013: *Narrationis contextus. Erzähllogik, narrative Kohärenz und das Wahrscheinliche in der Sicht der hochmittelalterlichen Poetik*. In: *Erzähllogiken in der Literatur des Mittelalters und der Frühen Neuzeit. Akten der Heidelberger Tagung vom 17. bis 19. Februar 2011*. Hrsg. Florian KRAGL, Christian SCHNEIDER. Heidelberg: Winter Verlag.
- SĘP SZARZYŃSKI Mikołaj, 2001: *Poezje zebrane*. Wyd. Radosław GRZEŚKOWIAK, Adam KARPIŃSKI, przy współpr. Krzysztofa MROWCEWICZA. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN–Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”.
- SINKO Tadeusz, 1928: *Wstęp*. W: Mikołaj SĘP SZARZYŃSKI: *Rytm i anonimowe pieśni i listy miłosne z wieku XVI*. Oprac. Tadeusz SINKO. Kraków: nakł. Krakowskiej Spółki Wydawniczej. Ossolineum.
- SYNDIKUS Hans Peter, 1972: *Die Lyrik des Horaz. Eine Interpretation der Oden*. Bd. 1. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- SYNDIKUS Hans Peter, 1973: *Die Lyrik des Horaz. Eine Interpretation der Oden*. Bd. 2. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- ŚLĘK-SZCZERBICKA Ludwika, 1964: *Duma staropolska*. Wrocław: Ossolineum.
- TOMICKI Grzegorz, 2003: „Taki był on mąż”. O „Pieśni V. O Fridruszu” Mikołaja Sępa Szarzyńskiego. „Twórczość”, nr 1.

WALTER Thomas, 1998: *Unkeuschheit und Werk der Liebe: Diskurse über Sexualität am Beginn der Neuzeit in Deutschland*. Berlin-New York: De Gruyter.

WOJTOWICZ Witold, 2019: *Nowe wydania – stare podręczniki. Kilka uwag o akademickim Sępie*. „Folia Litteraria Polonica”, nr 2.

Witold Wojtowitz

**Frydrusz Herburt's *Experimentum Virtutis*, Bolesław's *Poenitentia*,
or on Interpreting Mikołaj Sęp Szarzyński's Works**

Summary: The article undertakes to interpret two poetical pieces by Mikołaj Sęp Szarzyński: *Pieśń o Frydruszu* and *Epitaphium Boleslao Audaci, Regi Poloniae*, while including considerations contained in Czesław Hernas's *Barok* (along with the scholar's other synthesis, *Literatura baroku*). The said texts are interpreted in the context of epic tradition and those traditions that relate to Bolesław Śmiały (Szczodry; king of Poland, Bolesław II the Bold or the Generous) and also to the impact of Boethius's thought. Another issue analysed by the author is the method of comparing Sęp Szarzyński's works in the both mentioned syntheses by Hernas.

Keywords: Mikołaj Sęp Szarzyński, Frydrusz (Fryderyk) Herburt, Bolesław II the Bold (the Generous), song, epitaph, Czesław Hernas, Boethius, the Baroque period